

Osemdesiate piate narodeniny prof. Štefana Lubyho

6.5.2026 - Ján Slezák | SAV

Slovenská akadémia vied si v týchto dňoch s radosťou pripomína 85. narodeniny profesora Štefana Lubyho - vedca, manažéra vedy, autora mnohých kníh, kolegu a priateľa, ktorý svojím pôsobením výrazne ovplyvnil podobu SAV v období posledných desaťročí. Oslavujeme nielen významné životné jubileum, ale aj kombináciu intelektu, charakteru a ľudskej noblesy, ktorú si s jeho menom spájame.

Profesor Štefan Luby stál v rokoch 1995 – 2009 na čele Slovenskej akadémie vied ako jej predseda v období, ktoré bolo pre slovenskú vedu v mnohom prelomové. Akadémia pod jeho vedením prechádzala transformáciou, hľadala nové miesto v meniacom sa spoločenskom a politickom prostredí a učila sa fungovať v podmienkach, keď bolo treba o zmysel základného výskumu sústavne a argumentačne zápasiť. Profesor Luby do tejto výzvy vniesol to, čo ho charakterizuje dodnes: systémové uvažovanie, strategické videnie, kultivovanú, ale dôslednú obhajobu vedy a schopnosť viesť dialóg s politickou reprezentáciou bez lacného populizmu a bez rezignácie.

Jeho pôsobenie v Predsedníctve SAV bolo vždy spojené s jasnou víziou – posilniť postavenie akadémie doma aj v zahraničí, stabilizovať jej inštitucionálne zázemie a otvárať ju medzinárodnej spolupráci. Dokázal prepájať odborné argumenty s vnímaním širšieho európskeho a svetového kontextu, čo sa odrazilo aj v jeho aktívnej účasti v európskych strešných organizáciách akadémii a v jeho pôsobení v Európskej akadémii vied a umení, kde vybudoval 50-člennú slovenskú sekciu. Bol predsedom, ktorý sa neuzatváral do administratívneho rámca, ale vnímal SAV ako živý ekosystém – komplex prepojených ústavov, osobností, projektov a generácií, ktorý potrebuje jasné pravidlá aj priestor pre tvorivé dýchanie.

Pozoruhodné je, že intenzívne obdobie vo vedení Akadémie neznamenal ústup z vedeckého frontu. Profesor Luby zostal po celý čas aktívnym fyzikom, ktorý sa podieľal na výskume polovodičov, spoľahlivosti integrovaných obvodov, laserových technológií, nanomateriálov a röntgenovej optiky, publikoval vo významných periodikách a udržiaval medzinárodné vedecké kontakty. V čase, keď by mnohí považovali organizačnú záťaž za dostatočný dôvod „odložiť“ vlastnú experimentálnu prácu, on čerpal z presvedčenia, že vedenie vedeckej inštitúcie má zmysel len vtedy, ak stojí na osobnej skúsenosti vo vedeckom procese.

Šírka a kvalita jeho produkcie sú dôvodom rešpektu v doma aj v zahraničí. Počty článkov, kníh či patentov, ale aj konzistentnosť jeho vedeckého záujmu dokazujú, že ide o osobnosť, ktorá dokázala spájať základný výskum s orientáciou na aplikácie, experimentálnu prácu s premysleným teoretickým zázemím. Aj vďaka tomuto profilu sa SAV mohla v oblasti fyziky a nanovedy oprávnene hlásiť k svetovým trendom a spoluprácam.

K tomu všetkému sa pridáva ďalší rozmer – schopnosť komunikovať vedu zrozumiteľne, kultivovane a s noblesou. Profesor Luby patrí k tým zriedkavým vedcom, ktorí považujú jazyk za rovnocenný nástroj poznania. Jeho články, vystúpenia a rozhovory sú charakteristické presnosťou formulácií, vnímaním súvislostí a jasným hodnotovým ukotvením. Vedel, že veda potrebuje nielen dobré experimenty a granty, ale aj schopnosť vysvetliť, prečo má zmysel, a to politikom, médiám, verejnosti, ale aj vlastným kolegom naprieč odborami.

Jeho cit pre slovo našiel prirodzené vyústenie v knižnej tvorbe. Cyklus *Moji intelektuáli*, esejistické knihy o poriadku a chaose, o fascinácii Nobelovou cenou, o legendách a inšpiráciách vo výskume či populárno-náučné texty o nanosвете – to všetko sú diela, v ktorých sa spája historický prehľad, osobná skúsenosť a jemný humor. Profesor Luby dokázal predstaviť veľké postavy vedy a kultúry nielen cez zoznam ich úspechov, ale aj cez ich ľudský rozmer, dilemy a slabosti. Tým zároveň prispel k budovaniu kultúry pamäti v rámci SAV: pripomínanie osudov osobností a dejín inštitúcie sa v jeho podaní stalo príležitosťou na reflexiu – aj sebakritickú, ale vždy s nádejou a vierou v zmysel práce Akadémie.

Osobitnú hodnotu má jeho pozornosť histórii samotnej Slovenskej akadémie vied. V textoch, prednáškach a rozhovoroch sa k nej vracal s kombináciou kritickej presnosti a lojálnej spoluzodpovednosti. Neidealizoval, ale ani nerezignoval. Pripomínal, že SAV prešla v 20. storočí zložitou cestou, a že úloha súčasných generácií je tvorivo ich rozvíjať, modernizovať a zároveň chrániť pred krátkozrakými zásahmi.

Napriek všetkým funkciám a titulom zostáva v spomienkach kolegov a spolupracovníkov výrazne prítomná jeho ľudská stránka – priateľskosť, ochota počúvať, pokojná, niekedy až suchá, ale o to účinnejšia humoristická nadsádzka. Mnohí si pamätajú, že dvere jeho kancelárie na Predsedníctve SAV boli reálne aj symbolicky otvorené. Dokázal viesť zložité rokovania, ale rovnako tak aj neformálne rozhovory na chodbe, v ktorých povzbudil mladších kolegov, poradil v zložitých situáciách alebo jednoducho pridal jednu zo svojich trefných poznámok, ktoré dokázali uvoľniť napätie.

Jeho prístup ku kolegom bol založený na dôvere a na predpoklade profesionality – nevnucoval dôveru, ale ju ponúkal, kým nebol dôvod ju spochybniť. Takýto štýl *leadershipu* nie je samozrejmosťou a významne prispel k tomu, že Predsedníctvo SAV v čase jeho mandátu nevnímalo samo seba ako „vrchnosť“, ale ako službu spoločenstvu ústavov a vedeckých osobností. Aj v kritických momentoch, keď bolo nutné prijímať nepopulárne rozhodnutia, sa usiloval o transparentnú komunikáciu a o to, aby bolo zrejmé „prečo“, nielen „ako“.

Pri príležitosti 85. narodenín profesora Štefana Lubyho tak v SAV nevnímame tento text iba ako povinnú medailónovú poctu, ale ako príležitosť vysloviť úprimné poďakovanie. Poďakovanie za roky, počas ktorých stál v prvej línii zápasu o postavenie vedy na Slovensku. Za vedecké práce, ktoré posilnili renomé celej Akadémie. Za knihy, ktoré nám pripomínajú, že veda patrí do kultúry rovnako ako literatúra či hudba. Za spôsob, akým reprezentoval SAV doma i v zahraničí. A v neposlednom rade za priateľskosť, vecnosť a ľudskú blízkosť, ktoré sú možno menej merateľné ako impakt faktor, ale pre každodenný život sú nesmierne dôležité.

Vážený pán profesor, milý priateľ, pán predseda v emeritúre, dovoľ, aby som Ti v mene mojom, v mene kolegov a spolupracovníkov pri tomto krásnom životnom jubileu zaželel pevné zdravie, vnútornú energiu a radosť z toho, že Tvoja práca žije ďalej v generáciách, ktoré si formoval. Tešíme sa na Tvoje ďalšie texty, rozhovory a stretnutia. S úctou, ale aj s úprimnou radosťou hovoríme: všetko najlepšie k 85. narodeninám. Ad multos annos!

Text: Ján Slezák, Centrum experimentálnej medicíny SAV, v. v. i.

https://www.sav.sk?doc=services-news&lang=sk&news_no=13542&source_no=20